Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

ЗАМАН

Геуюрге кюн, 2015 жылны 17-чи февралы № 26 (19697)

Багъасы 10 сомду

ҚЫБАРТЫ-МАЛҚЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ — ВРЕМЯ — ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ТЮБЕШИУ

Лев Кузнецов бла Юрий Коков КъМР-ни экономикасын тутхучлу айнытыуну амалларын сюзгендиле

Нальчикде РФ-ни Шимал Кавказны ишлери жаны бла министри Лев Кузнецов бла КъМР-ни Башчысы Юрий Коков ишчи кенгеши кезиуюнде Къабарты-Малкъарны экономикасын жууукъ заманлада эмда узакъ болжалда айнытыуну амалларын бла онгларын сюзгендиле. Тюбешиуге КъМР-ни Правительствосуну, профильли министерстволаны бла ведомстволаны башчылары, уллу промышленность эмда эл мюлк предприятияланы оноучулары да къатышхандыла.

Юрий Коков Россей Федерацияны Шимал Кавказны ишлери жаны бла министерствосуна, энчи Лев Кузнецовха да республикагъа дайым да кёз-къулакъ болуп тургъанлары, шарт болушлукъ этгенлери ючюн да жюрек ыразылыгъын билдиргенди. «Шёндюгю къыйын болумну эсге алыу бла,-дегенди Коков,-Къабарты-Малкъарда экономиканы эмда социальный ырахатлыкъны тутхучлу айнытыуну жалчытыу жаны бла ведомствола аралы комиссия къуралгъанды, бек биринчи тамамланылыкъ жумушланы планы къабыл кёрюлгенди. Ол жарашдырыла туруп, Россей Федерацияны Правительствосуну кризисге къажау баш магъаналы ишлери эсге алынгъанды».

Лев Кузнецов а жаны экономика болумлада социальный стандартларын таймазгъа керек болгъанын чертгенди. «Бизни бола тургъан ишлеге кёз къарамыбызда, аланы къалай ангылагъанлыбызда да кёп зат къалады»,-дегенди.

«Агро-Союз» эл мюлк предприятияны юсюнден айта, министр аны ишин кёзурауда иги жанына уллу тюрлениуле болгъанларын чертгенди. Энди аны къалай сакълайыкъ деген къайгъы жокъду, андан ары айнытыуну жоллары изленедиле. Республиканы бир-бир предприятиялары, ол санда Прохладныны «Кавказкабель» заводу, Россей Федерацияны хайырлы, социальный жаны бла магъаналы производстволарыны санына киргендиле. «Терекалмаз», «Севкаврентген-Д», «Фарма» ючюн ала барадыла, ёлчемлерин ёсдюрередиле эмда къошакъ заказла алыуну мадарларын этедиле. Аланы продукцияларыны багъалары уа башхаладан эсе учузду.

Кенгешде КъМР-ни Правительствосуну Председатели Шукуланы Алий да сёлешгенди. Ол 2014 жылны эсеплерине кёре республикада битеу макроэкономика кёрюмдюлени кёбейтирге кюлдан келгенин билдиргенди. 2015 жылда Къабарты-Малкъарны ВВП-ны да ёсдюрюча онглары болгъанын айтханды.

Бизни корр.

ЖАНГЫ МЕКЯМЛА

Къыралны бла энчи иелени араларында биригиулюкню кезиулю юлгюсю

КъМР-ни Башчысы Юрий Коков Огъары Малкъарда жангы физкультура-саулукъ сакълау комплексни къууанчлы халда ачылыууна къатышханды.

Аны къурулуу бу узакъ тау элде 2011 жылда эллилени ачхаларына башланнган эди. Алай ол ахырына жетирилмегенди. Бир жыл мындан алгъа уа бизнесмен Цийкъанланы Мухамматы власть органлагъа комплексни къурулушун андан ары бардыыргъа эмда аны атасына атагъа сюйгенни юсюнден билдиген эди. Аны хайырындан бюгюнлюкде аламат спорт комплекс сюеледи, анга Мухадин хажини атын атагъандыла.

Мында гёжеллеге юч стандарт кюйюз салынгъан спорт зал, ауур атлетиканы отоуу, тренерлеге бла медиклеге энчи кабинетле да бардыла. Энди мекямны битеу кереклерине, тренерлеге бла преподавательлеге этиллик къоранчланы къырал кеси боюнуна алады.

Комплексни къууанчлы халда ачылыууна жюзле бла адамла жыйылгъан эдиле, кьоншу республикаладан окъуна кьонакъла келген эдиле.

-Мында башха комплексле да боллукъдула,-дегенди Юрий Коков, жыйылгъанлагъа айланып.-Поликлиника, башха социальный объектле жууукъ заманлада ишленирикдиле.

Республиканы Башчысы Цийкъанланы Мухамматха быллай объектни къысха заманны ичинде тынгылы ишлетгени ючюн ыспас этгенди. «Районнга, элге таза жюрекден къайгъыргъан, болушургъа итинген бизнесменлеге биз хар не жана бла да билеклик этерикбиз. Аллайла уа аз тюйолдюе. Огъары Малкъарда спорт комплекс къыралны бла энчи иелени хайырлы бирге ишлеуню юлгюлеринден бириди»,-дегенди.

Юрий Коков Цийкъанланы Мухадин хажини ёсюп келген тёлюню ариу къылыкълы юйретиуге салгъан къыйынына да уллу багъа бергенди. Кёп жылланы ичинде жамауат ишге тири къатышханы, анга дайым да къайгъыргъаны ючюн ол КъМР-ни Башчысыны Ыспас къагъытына тийишли болгъанды.

Физкультура-саулукъ сакълау комплексни ачылыууна аталгъан жыйылыудан сора КъМР-ни Башчысы элде 1894 жылда ишленген межгитни жангыртыу ишле къалай баргъанларына да къарагъанды. Жууукъ заманда, къурулушчула айтханга кёре, бу мекям да хайырланылыргъа берилликди.

Ол юн Юрий Коков Чирик кёлню тийресинде инфраструктура объектлени жангыртыу иш къалай баргъанына да къарагъанды.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

Юбилей

Тарых илмуланы доктору, КъМКъУ-ну профессору, Социальный билим бериуню академиясыны керти члени, Илмуланы Пётр Первый атлы академиясыны членкорреспонденти, Къабарты-Малкъар эмда Къарачай-Черкес республикаланы илмуларыны сыйлы къуллукъчусу Зумакъулланы Мустафаны жашы Борисге 75 жыл толгъанды.

Зумакъулланы Борисни юбилейине аталгъан интервьюну 3-чю бетде окъугъуз.

Кенгеш

Тёлеулени узакъ болжалгъа салмазгъа

РФ-ни Президентини СКФО-да толу эркинликли келечисини орунбасары Сергей Милейко Къабарты-Малкъарны отлукъ-энергетика комплексинде борчла бла байламлы проблеманы юсюнден Нальчикде кенгеш бардыргъанды.

Жыйылыугъа республиканы Правительствосуну башчысы Мусукланы Алий, министерстволаны, ведомстволаны, муниципалитетлени администрацияларыны, правону къоруулау эм надзор органланы, электроючю эмда газ бла жалчытыучу организацияланы таматалары да къатышхандыла.

Кенгешде аслам эс, айтылгъаныча, жиберилген энергоресурсла ючюн тёлеулени борч этмей, заманында берирге керекличе бурулгъанды. Отлукъ энергетика комплексде коррупциягъа жол бермезге, налогланы тёлеу жаны бла болумну игилендирирге керекли да чертилгенди. Сагъыныльгъан проблеманы хар жаны бла да сюзгенден сора сейирлери болгъан министерстволаргъа бла ведомстволаргъа ишни къолгъа тынгылы алыргъа рекомендация этилгенди.

М. ХАПОВА.

Оюмла

Озгъан ыйыкъда Къабарты-Малкъарны Башчысы Юрий Коков Парламентге Посланиясы бла сёлешгенди. Анда быйыл тамамланылыкъ баш магъаналы борчла белгиленнгендиле, ол санда экономикада, социальный сферада, жамауат къоркъуусузлукъну жалчытыуда да.

Документте тынгылагъандан сора Парламентни Председатели эмда законла чыгъарыучу органда политика партияланы фракцияларыны таматалары анга кёз къарамларын белгили этгендиле.

КъМР-ни Башчысыны Посланиясы тамблагъы кюннге ышаныулукъ бла къараргъа онг береди

Татьяна ЕГОРОВА, КъМР-ни Парламентини спикери:

- КъМР-ни Башчысы Парламентге Посланиясы бла сёлешгени республиканы жашауунда артыкъда магъаналы ишди, документте адамла эс буруп къарарла деп ышанама.

Бек алгъа анда республиканы социальный эм экономика айныууна багъа берилгенди. Ол а КъМР-ни оноучулары аны айнытыуну жолларын билгенлерине шагъатлыкъ этеди. Посланиягъа программа документ берге да боллукъду, парламентарийле аны жашауда бардыыуну мадарларын излерикдиле.

Республиканы оноучусуну экономика кытлыкъны сылтаугъа тутуп турмай, ол берген онгланы хайырланып, айнытыу жанны амалларына кёчерге керекди деген сёзлерин тюзге санайма. Бизни не жаны бла да онгларыбыз уллудула. Сёз ючюн, тыш къырлладан келтирилген эл мюлк товарланы алышындыралыгъыбызгъа сёз да жокъду, ол санда тахта кёртлени, наныкъланы ёсдюрюуге, сют, ят чыгъарыуда.

Къабарты-Малкъарны Башчысы бизнесге онгла къурауну, инвестицияланы кёбейтиуню артыкъда магъаналы ишге санагъанды. Ол депутатланы бу жаны бла законланы сюзюп, тийишли тюзетиуле хазырлргъа чакъыргъанды. Аны айтханын эсге алып, предпринимательству айнытыу, гитче эм орталыкъ бизнес бла кюрешенлеге къырал болушлукъ этиу, къырал эм энчи партнёрлукъну игилендириу жаны бла законланы уллу пакети къабыл кёрюллюкдю.

Юрий Коковну 2015 жылгъа Посланиясы шёндюгю къыйын болумдан къутулуулу жоллары белгиленнгенлери бла энчиди. Сёз ючюн, бюджет ахчаны не къадар аялу жана оюмлу къоратыргъа керекли, баш магъаналы жумушланы толтургъанда, жаны мадарланы сингдирирге тийишли болгъаны белгиленеди. Республиканы Башчысы ахчаны консерватизм амалгъа кёре къоратыргъа чакъыргъанды, аны бла бирге бюджетни ахча бла толтуруулу амалларын белгилегенди.

Документде тамата тёлюню жарсуларына энчи эс бурулгъанды, бютюнда Уллу Ата журт урушну ветераннарына, аланы саулукъларына багъыугъа, социальный жумушларын тамамлауугъа. Депутатла да, алгъынча, ветераннарыбызгъа болушургъа хазырдыла.

Посланияда айтылгъанны эсге алып, парламентаризмни айнытыуну жолларын да белгилерик эдим. Законла чыгъарыучу органны ишин тириитирге тийишлиди, ол санда парламент контрольну тамамлау жаны бла борчларыбызны бийик даражада бардыыргъа, бюджет не къадар аялу къоратылырча мадарла излерге.

Докладда эсгертилгенича, биз адамла бла байламлыкъланы кючлерге, битеу полномочияларыбызны хайырланып, айырыучуларыбызгъа болушургъа, жарсуларын кетерирге къолубуздан келгенни этерикбиз.

Къабарты-Малкъарны Башчысы Посланиясы, мен акыл этгенден, бюгюнлюкде артыкъда магъаналыды эмда шарт борчладан толуду. Анда республиканы жашаганланы асламын жарсытхан затла белгиленидиле. Адамла анга тутхучлулукъ этерле деп ышанама. Власть органланы баш борчлары уа - Посланияда белгиленген борчланы жашауда бардыыргъады.

Хазретали БЕРДОВ, «Единая Россия» политика партияны фракциясыны башчысы, КъМР-ни Парламентини Законла жарашдыруу, къырал къурулуш эм жер-жерли самоуправление жаны бла комитетини таматасы:

- Послание жангычылыгы бла энчи болгъанын айтырыкъ эдим. Анда республиканы социальный сферасыны эмда экономикасыны болуулары ючюн, шарт тарихле бардыла. Экономикада тамамланнган жумушланы хайырындан аны тюшюп барыуун тохтатып, ёсдюрюрге онг чыкъгъаны кёрюнюп турады.

Былтыр къырал власть органла социальный жумушланы барысын да толтургъанларын энчи чертирге союме. Билим бериуню юсюнден айтхан сёзлерине уа энчи биссюреннме. Республиканы Башчысы школланы жаланда окъутуу бла чекленмей, сабийлени юйретиу иш бла кюреширге чакъыргъанды, ол а арт заманда охырда унутулуп къалгъанды. Посланияда билим бериуню качествосу бла бирге ёсюп келген тёлюню юйретиу да магъаналы болгъаны чертилгенди.

Документни эхинчи кесеги уа бютюнда магъаналы эди. КъМР-ни Башчысы Правительствону келечилерине, къырал къулукъчулагъа адепли, намыслы болургъа, адамланы жарсуларына тынгыларгъа, халкъ бла байламлыкъланы кючлерге керек болгъанын айтханды. Ол а бек магъаналыды. Республиканы оноучусу коррупцияны тохтатыргъа керекди деген эсе, бу къужур ишден къутулуп, тюз низам тохташырына ийнанырыгъым келеди.

Борис ПАШТОВ, КПРФ-ни фракциясыны башчысы, КъМР-ни Парламетини Культура, граждан обществону институтларын айнытыу эм асламлы информация органла жаны бла комитетини таматасы:

- Республиканы Башчысыны докладында Парламентге бла Правительствогъа шарт муратла бла борчла салынгъандыла. Алай, мен акыл этгенден, Посланияны эхинчи жарымы артыкъда магъаналыды. Ол битеу чиновникленни, жамауат къуллукъчуланы адамла ючюн къайгъыыргъа, аланы жарсуларын, излемлерин толтруруну ишлеринде баш борчха салыргъа кереклисин эсгертгенди. Юрий Александрович бизни барыбызны да Къабарты-Малкъарны айнытыу ючюн къолдан келгенни этгеге чакъыргъанды.

Посланияда промышленный политиканы жангыртыргъа, аны илму жангычылыкъларгъа кёре айнытыргъа кереклиси айтылады. Ресурсла жетишмегенлери ючюн илму, технологияла берген онгланы хайырланыргъа тийишлиди.

Андан сора да, республиканы Башчысы Нальчикге жашау этерге тап, таза, ариу, айбат жерни даражасын къайтарыргъа керекди деген сёзлерине да биссюрегенме. Бюгюнлюкде курортларыбызны айнытыргъа, туристлени санын кёбейтирге онгла къуралгъандыла.

Светлана АЗИКОВА, «Справедливая Россия» партияны фракциясыны башчысы, КъМР-ни Парламентинде Билим бериу, илму эм жаш тёлю политика жаны бла комитетини таматасы:

- Республиканы Башчысыны докладында энчи эл мюлк бла байламлы жумушланы белгилерик эдим. Ол эл мюлк халкъыбызны жашаууду дегени да тюдю. Тыш къыраллы продукцияны алышындырыу жаны бла мадарлагъа эмда ашаазыкъ къоркъуусузлукъну жалчытыугъа, производствогъа илму жангычылыкъланы сингдириуге энчи эс бурулгъанды.

Посланияда республикада болгъан проблема шарт белгиленнгендиле. Документни экономиканы битеу бёлюмлерин айнытыуну жолуна санаргъа да боллукъду. Анда жаш тёлю политикагъа энчи эс бурулгъанын да белгилеччады. Сёз сабийлени окъутуу бла бирге аланы юйретиуню къурауну юсюнден баргъаны да тюдю.

Валерий ГРИНЕВИЧ, ЛДПР партияны фракциясыны башчысы, КъМР-ни Парламентини къурулуш, жашау журт-коммунальный мюлк эм ТЭК жаны бла комитетини таматасы:

- КъМР-ни Башчысы Юрий Коковну биринчи Посланиясы республикагъа, къыралгъа да къыйын заманда этилгенди. Документде жашауну битеу сфераларын да айнытыуну мадарлары белгиленнгенлерин айтырчады. Жашау журт-коммунальный мюлкню бла отлукъ-энергетика комплексни ишлерин къурауну жоллары да ачыкъланнгандыла.

Аны бла бирге адамланы жарсуларын тамамлау, аланы излемлерин толтруу власть органланы баш борчлары болгъаны чертилгенди. Биз, алгъын болгъан чюйреликлени кетерип, халкъ ючюн ишлерге борчлубуз. Алай болур ючюн а, битеу власть органла бирингре керекдиле.

Сафарби ШХАГАПСОЕВ, «Зеленые» партияны башчысы, КъМР-ни Парламентини аграрный политика, экология, табийгъатны хайырланыу эм жер халла жаны бла комитетини таматасы:

- Россей Федерациягъа саулай, аны субъектлерине да былтыр къыйын, сынауладан толу жыл болгъанды. Посланияны биринчи кесегинде КъМР-ни оноучусу, ол кыйын заманда республика къалай ойнагъанын тинтип, шарт тарихле келтиргенди. Аладан белгили болгъаныча, экономикабызда, социальный сферада да ёхтемлеирча шартла бардыла. Ол а бек къуундырады.

Андан сора да, Юрий Александрович хар бёлюмде да толтурургъа тийишли ишлени белгилегенди. Аланы арасында экология бла байламлы вопросларгъа энчи эс бурулгъаны да иги шартды. Республиканы оноучусу къуллугъуна кирген кюнден башлап республиканы эллерини тазалыгъын жалчытыуну вопросуна энчи эс бурулгъанлай келеди. Посланияда уа аны энтта бир кере къатлагъанды. Аны бла бирге ол аугъачланы, заповедниклени, табийгъат эсгертмелени сакълауну юсюнден да айтханды. Толтуруучу власть органлагъа ол жаны бла эсгертилуе эрттеден да этилмеген эдиле.

Республиканы оноучусу эл мюлкню айнытыуну, инвестицияланы кёбейтиуню, инновацияланы производствогъа сингдириуню юслеринден да айтханды. Бу жумушла толтурулсала, жангы ишчи жерле къурагъа, налогланы ёсдюрюрге, кесибизде чыгъарылгъан продукцияны кёбейтирге кюлдан келликди. Къысха айтханда, КъМР-ни Башчысыны Посланиясы тамблагъы кюннге ышаныулукъ бла къараргъа онг береди.

ТИКАЛАНЫ Фатима
жазып алгъанды.

ЭКОЛОГИЯ

Багушну хар жерге тёкген осал адет къурумайды

Республиканы шахарларыны, эллерини тийрелеринде экология жаны бла болумну юсюнден сёлешиннгенди КъМР-ни Табийгъат байлыкъла эм экология министерствосунда бардырылган кенгеше.

Озгъан жылда эркинликсиз кир-кипчик жыйылгъан талай жер жабылгъанды. Кир-кипчикни кетериу бла кюрешген энчи предприятиял жаланда 92 муниципалитетде ишлейдиле. Сагъынылгъан керексиз жерле кёп болгъаны асламысында бу жумушха тийишлисича къаралмагъанылыкъ хатасынданды.

Суу жагъаланы юслеринде айтханда, Нальчик, Бахсан, Малка эм Черекде хал бек осалды дерге боллукъду. Жууукъ элледе жашагъанланы арасында багушларын черек боюнларына къотарып кетгенлени саны, жарсыугъа, аз тюйюлдю. Ол а экологиягъа хата келтиреди. Табийгъат объектлеге бу жаны бла заран жетмезча, министерство дайым да кёз-кулакъ болгъанлай турады.

Былтыр тийишли жорукъларгъа бузукълукъ этилгени бла байламлы 295 тинтиу иш бардырылгъанды. Алай бла 2051 минг сом тазир салынгнганды. Багуш тёгюлген жерле экология мардалагъа келишмегенлери ючюн 76 элни таматасы жууапха тартылгъанды. Адамладан тёгеректеги къудуретни къорулау бла байламлы 50 тарыгъыугъа бла обращениягъа къаралгъанды.

Череклеге кир сууланы жиберип, халеклик салгъанла да кёпден-кёп бола баргъанлары чертилгени жыйылыуда. Белгилисича, канализация быргъыла биринчиден тазалаучу объектлеге барыргъа керекдиле. Болсада аллай станцияланы къурарча неда эскилени жангыртырча биогюнлюкде бир миллиарддан аслам сом керекди. Болумну толусунлай тинтир ючюн, Бахсан бла Прохладный шахар округлада тазалаучу объектлеге жылны аллындан окъуна мониторинг этилгенди.

2010 жылдан башлап Нальчикде, Зольск, Май эм Черек районлада тийишлисича жарашдырып, жангыдан хайырланылыргъа жараулу къалгъан-къулгъанланы жыйыучу пунктла ишлеп башлагъандыла. Сёз ючюн, ара шахарда «Эконова» компания аллай жети жер ачханды. Темир келтиргенлеге килограмм саны бла ачха тёленеди. Май районда жаш предпринимательле жер-жерли администрацияны болушлугъу бла быллай бизнес ачар муратда ссуда алгъандыла.

Былтыр суу жагъалада, кёлледе тийрелеринде, туристле солучу жерледе, ол санда Элбрусну этегинде да, тогъуз экология акция ётгенди. «Жашил Россия» деген Битеуроссей субботникни чеклеринде уа школчулагъа библиотекалада эм музейледе ачыкъ дерсле бардырылгъанды-ла. Саулай республикада анга 25 мингден аслам адам къатышханды.

КъМР-ни Табийгъат байлыкъла эм экология министерствосуну пресс-службасы.

ЧЕМПИОНАТ

Элбрусда тау-лыжа спортдан Россейни Кубогу ючюн эришиулени ачхандыла

Озгъан байрым кюн Минги тауну тийресинде Азау талада тау-лыжа спортдан Россейни чемпионаты башланнган эди. Эришиуле эки кюнню ичинде баргъандыла. Алагъа жюзден артыкъ спортчу къатышханды. Ол санда къулакълары иги эшитмеген лыжачыла да. Ала «Мир» станциядан башлап «Азау» талагъа дери учхандыла.

Сагъат онеки бола уа Шимал Кавказны ишлери жаны бла министр Лев Кузнецов, КъМР-ни Башчысы Юрий Коков, «Шимал Кавказны курортлары» ачыкъ акционер обществону генеральный директору Олег Горчев, башха жууаллы къуллукъчула келген эдиле.

Россейни Кубогу ючюн эришиулени бешинчи кезиуюне къатышханлары алгъышлай, Лев Кузнецов Минги тау Кавказны жаухары болгъаныны, ол кесине туристлени, спортчуланы да кёп санда тартханын айырып айтханды. «Ма бюгюн да бери Россейни кёп жерлеринден атлары айтылгъан тау лыжачыла жыйылгъандыла. Биз ма жачылагъа жарауланы эмда эришиулени биийк даражада бардырыргъа боллукъ жерге айландырырча онгла болгъанларын кёргюзтюрге сюебиз»,-дегенди.

Ол мында лыжала бла учарча трассаланы, канат жолланы да дуния стандартлагъа жууукълашдырыр мурат болгъанын, бюгюнлюкде ол жаны бла мадарла этиле да тургъанларын чертип айтханды. Аны бла байламлы проектле уа бек алгъа бу тийреледе жашагъанланы сейирлерин эсге алыу бла бардырыллыкъдыла жашауда, дегенди ол. «Тюрлю-тюрлю онгла, амалла да кёпдюле, алай бек башы уа –адамладыла. Биз ма

ация ишни жолунда белгиленнген муратлагъа аз-аздан жете барыргъа тийишли болгъанын чертип айтханды. «Къыралны башчылары бизге салгъан борчланы толтурур ючюн, Элбрусда инфраструктура жаны бла кёп затны тюрлендирирге керек боллукъду»,-дегенди ол.

Къыралны Президенти Владимир Путин къыралда спортну къайсы тюрлюсюн айнытыугъа да уллу эс бургъанын эсгертип, Юрий Александрович Элбрусну тийреси тау-лыжачылагъа бек

Аланы араларында Сочиде бир жыл алгъа бардырылгъан Олимпиадагъа къатышханла да бардыла. Ала мында трассаны халине багъа бичерле деп ышанабыз. Биз Элбрус тау-лыалагъа таянырыкъбыз»,-деп къошханды министр.

Юрий Коков да, эришиулеге къатышханлагъа айланып, бек кючлю хорларыгъына ышаннганын билдиргенди. Курорт-рекреаламат жер болгъаныны, аны не къадар толу хайырланыргъа кереклисин да чертгенди.

Олег Горчев а «Шимал Кавказны курортлары» ОАО 2015-2016 жыллада Элбрусну айнытыугъа 1,5 миллиард сом къоратыргъа белгилегенин билдиргенди. Жууукъ заманда канат жолну ючюнчю кезиуюн да ишлетип башларгъа план этилгенин да билдиргенди.

Россейни Кубогу ючюн эриширик лыжачыла учарыкъ жолну халин министр Лев Кузнецов кеси сынагъанды. Спортчуланы араларында уа кесини кючюн биринчи болуп бизни жерлешибиз Девалаты Азрет кёргенди. Эсге салайыкъ, Азрет озгъан жыл Олимпиада оюнлада тау-лыжа трассаны ачхан жашды. Аны Балаланы Мурат юйретеди.

Лыжа спортда гюлле бла алгъышлау тёре болады. Биринчи кюн алагъа слалом гигантда тиширыуланы араларында эгечле Дарья эмда Елена Колобовала, Екатерина Першилова тийишли болгъандыла. Эр кишилени араларында уа Александр Колотовну, Дима Есиповну эмда Максим Силиновну атлары айтылгъандыла.

Ол кюн окъуна Лев Кузнецов бла Юрий Коков Нальчик шахарда «Телемеханика» заводда болгъандыла. Алтмышынчы жыллада ишленген бу предприятие бюгюнлюкде да тынгылы продукция чыгъарады. Анга сурам да уллуду, алай аны производствосун кенгертир ючюн, ол санда импортну алышындырыуну чеклеринде да, къыралдан болушлукъ керекди.

Мында иш хакъ да алашалай къалады. Орта эсеп бла ол бир айгъа он минг сомгъа да жетмейди.

Заводну производствосун кенгертирча онглары бардыла. Федерал ара, республика да аны коллективине себеплик этер амалла излерикдиле.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.
Суратланы автор алгъанды.

УРУНУУ

Усталыкъ алыргъа - ахшы себеп

Элбрус районну адамланы иш бла жалчытыу службасында, баш борчларын толтруудан сора да, ары келгенлеге жанны усталыкъ алыргъа, квалификациялырын кючлендирирге да себеплик этедиле. Араны башчысы Османланы Лариса айтханнга кёре, былтыр республиканы билим бериу учреждениялыра окъургъа 64 ишсиз адам жиберилгенди. Бу жумушну тамамларгъа битеу да 351 минг сом къоратылгъанды. Ол билим бериуге эмда стипендияла тёлерге окъуна жеттенди.

Ишсизлени къауому Тырныаузда шахта-къурулуш управлениясы билим бериу комбинатында эмда «ДОСААФ России» организацияны район бёлюмюнде курсланы бошагъандыла. Автомобиль колледжде, «АстраМедФарм» деген арада, Бизнес институтда эм башха жерледе окъугъанла да болгъандыла ол кезиуде.

Службада эсепде тургъанланы бир ненчасы къурулуш усталыкълагъа – бетонщикге, электросваркге, монтёргъа, слесарьгъа - окъургъа ыразылыкъларын билдирген эдиле. Компьютерни хайырланыргъа, медсестраны ишине, машинаны жюрютюрге юйренирге сюйгенле да болгъандыла. Бу жумушладан сора да, ишлери болмагъанлагъа сёз бла, оноу бла себеплик этерге да кюрешгенди службаны специалистлери.

ТЕМИРЛАНЫ Анатолий.

Документле

Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясыны къол кётюрюрге эркинлиги болгъан членлерине административ право бузукълукъланы юслеринден протоколла жарашдырыргъа полномочияла бериуню юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясыны

БЕГИМИ

2015 жылда 9-чу февральда **Нальчик ш.** **«109/1-5**

«Россей Федерацияны гражданларыны айырыу эркинликлери эмда референдумгъа къатышыргъа эркинликлери жалчытыллыкъларына баш гарантияланы юслеринден» Федеральный законну 29-чу статьясыны 21.2-чи пунктуна, Россей Федерацияны Административ право бузукълукъланы юсюнден кодексини 28.3-чю статьясыны 5-чи кесегине тийишлиликде Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясы **бегим этеди**:

1.Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясыны къол кётюрюрге эркинлиги болгъан членлери Евтушенко Сергей Викторовичге бла Беканов Заур Юрьевичге Россей Федерацияны Административ право бузукълукъланы юсюнден кодексини 5.64-чю-5.68-чи статьяларында кёргюзтюгген административ право бузукълукъланы юслеринден протоколла жарашдырыргъа полномочияла берирге.

2.Бу бегимни аламлы информация органлада басмаларгъа эмда Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясыны Интернет сайтына салыргъа.

Айыруу комиссияны председатели **В.М.ГЕШЕВ**

Айыруу комиссияны секретары **АТМЫРЗАЛАНЫ И.А.**

ХОРЛАМНЫ САУГЪАЛАРЫ

Къызыл Жулдузну ордени

Аны бла уруш жыллада, мамыр кезиуде да СССР-ни къоруулауугъа эмда къыралны къоркъуусузлугъун кючлендириуге уллу къыйын салгъанла саугъаланнгандыла. Ол къуру совет аскерчилеге угъай, тыш къыраллы гражданлагъа, аскер бёлюмлеге, кемелеге, предприятиялагъа бла организациялагъа да берилгенди.

Ол 1930 жылда 6-чы апрельде тохташдырылгъанды эмда къуралгъан заманына кёре совет орденледен тёртюнчюсюдю (аскер орденледен а Къызыл Байракъдан сора экинчиди).

Аны бла 1991 жылгъа дери рядовой аскерчилени эм генералланы да саугъалагъандыла.

Орденни ортасында суратда шинели, буденовкасы бла да къызыл аскерчи Мосинни ушкогу бла сюеледи. 1935 жылда Къызыл Аскерни уставына тюзетиуле кийирилгенден сора сюнгю атакагъа баргъан солдатны сюелген халы тюрленнген эди. Алгъа ол къараучугъа бети бла бурулуп эди, 1936 жылдан а орденде къызыл аскерчи жангы жорукълагъа кёре онг жанына бурулгъанды. Андан сора да, аны аякъ кийимлери да алышындырылгъандыла – анга башлы чурукъланы орунуна сапогла «кийиргендиле».

Эскизни художник **В.Куприянов** бла скульптор **В.Голенецкий** къурашдырыгъандыла. Ары дери ала Ленинни орденин жарашдырыу бла кюрешгендиле.

Орден кюмюшден ишленнгенди. Аны саулай ауурлугъу 33 граммды, багъалы металл а анда 27 граммдан кёпдю.

Аны бла биринчи болуп 1930 жылда 13-чю майда айтхылыкъ къызыл маршал **Василий Константинович Блюхер** КВЖД къытайлы аскерлеге къажау операция ючюн саугъаланнганды (Къызыл Байракъны орденин да биринчи болуп ол алгъан эди). Урушну жылларында уа -1941 жылда 8-чи июльда – анга биринчилени санында мараучу-радист кичи сержант **Беловол** тийишли болгъанды.

Орден бла бир ненча кере саугъалагъандыла. Бешеулен анга алты кере тийишли болгъанды, 15 адам бешишер орден, 150-си тёртюшер орден алгъандыла. Мингден аслам адам аны бла ючюшер кере саугъаланнганды. Аланы араларында уа жигит къыз **Адель Литвиненко** да барды. Ол фронтха 14 жылында кетип, 17 жылына уа Къызыл Жулдузну юч орденин алгъанды. Алгъа санинструктор болгъанды, кёплени окъла, топла тюбюнден чыгъаргъанды. Артда, тасхачыланы отрядына кёчюп, тил окъуна келтиргенди. 1945 жылда, ауур жаралы болуп, аягъы юсюне кючден тургъанды. Анга жюрюрге жангыдан юйренирге тюшгенди.

Къызыл Жулдузну орденини кавалерлерини саны битеу да 3 876 740 барды. Аладан 2 миллион 860 минги Уллу Ата журт урушну жылларында саугъаланнгандыла.

Жигитликни белгиси болгъан бу орден бла саугъаланнган таулу жашла да бек кёпдюле. Аладан бири аскер генералыбыз **Деппуланы Хакимди**. Немисли-фашист аскерле бла сермешледе этген кишилиги эм жигитлиги ючюн ол кёп кере саугъаланнганды, ол санда Къызыл Жулдузну ордени бла да. Андан сора **Уяналаны Рамазан** энчи жигитлиги ючюн тийишли болгъанды ол аскер саугъагъа. Россейни, Къабарты-Малкъарны да халкъ артисти, маршал Батицкийни адьютанты болуп тургъан **Кючюкланы Магометни** кёкюрегинде да башха орденле эм майдалла бла бирге Къызыл Жулдуз жылтырагъанды. Аны намысына салют берилген **Зокаланы Къонакъ** да саугъаланнган эди аны бла. Сталинград сермешледе айырмалы болгъан **Хуртуланы Ачабал** да аны уллу ёхтемлик бла жюрютгенди.Урушну заманында тасхачы болуп тургъан **Мечукаланы Мурадин** да тийишли болгъан эди анга. Къабарты-Малкъардан биринчи лётчик, узакъгъа учхан бомбардировщиклени эскадрильясыны командири **Къадырланы Мухажир** а фин урушда окъуна алгъан эди Къызыл Жулдузну.

Бу сыйлы орденнге тийишли болгъан таулу жашланы санап чыкъгъан окъуна къыйынды, жазып берген а бютюнда.

ТЕКУЛАНЫ Хауа.

Фахмулупа

Мадинаны гюллери

Сёзсюз, гюллени ёсдюрген этедиле. Айтекланы Расулну къызы Мадина уа аланы къолу бла ишлейди.Мен аланы Хабазны мектебинде республикалы конкурс бла байламлы къарау баргъан заманда кёргенме. Узун сотны юсюнде орунлада бири бириндан ариу гюлле тура эдиле. Алагъа сейир этмеген жокъ эди. Бу сейирлик затланы тёртюнчю классны окъуучусу ишлегенин билгенде уа, бютюнда тамашагъа къала эдиле.

-Быланы ишлеп башлагъанлы тёрт жыл болады,-дейди Мадина мени бла ушагъында.- Биринчи классха келгенимде, биргеме келтирген эдим. Бусагъатда быллай гюлле эл библиотекада да турадыла. Кертиди, алыкъа бийиклерин, уллуларын этерге артыкъ уста тюйюлме, алагъа да юйретир ыннам. Ол Интернетден гюллени суратларын табып алады да, мен а анга кёре ишлейме. Къуру бирчигине эки кюн къоратама. Аланы гитче минчакъчыкъладан этгеним себепли мурккулу ишди. Болсада бек сюеме ала бла жубаныргъа.

Къызчыкъ кеси къолу бла ишлеген гюллени сюйген устазларына, тенглерине тууган кюнлеринде, башха байрамларында да саугъагъа береди.

ДАЛХАТЛАНЫ Марзият.

СУРАТДА: Айтекланы Мадина гюллери бла.

Суратны автор алгъанды.

ИНТЕРВЮ

«Къайда да намысымы-сыйымы тюшюрмезча ишлерге итиннгенме»

Зумакъулланы Борис Къабарты-Малкъарны политика, къырал, жамауат къуллукъларында кёп жылланы бет жарыкълы ишлеп келеди. ВЛКСМ-ни КъМР-де обкомуну биринчи секретары, битеуросей пионер организацияны таматасыны орунбасары болгъанды, КПСС-ни обкомуну биринчи секретарына сайланнганды. Ызы бла Къабарты-Малкъарны урунуу эм социальный айнытыу министри болуп ишлегенди, республиканы Айырыу комиссиясына башчылыкъ этгенди.

Борис Мустафаевич «Сыйлылыкъны Белгиси» орден бла юч кере эмда Халкъланы шуёхлукъларыны ордени бла да эки кере саугъаланнганды. Андан сора да, ол СССР-ни, Россейни, Афганистан Республиканы тюрлю-тюрлю майдалларына тийишли кёрюлгенди. «Къабарты-Малкъар Республиканы аллында кыйыны ючюн» деген баш къырал саугъа биринчи берилгенлени къауумунда Зумакъулланы Борис да бар эди.

Ол он монографияны бла жюзден аслам илму статьяны авторуду. 2007 жылдан бери КъМР-де Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийни къуллугъунда ишлейди. Бюгюнлюкде уа Омбудсменлени европалы институтуну членлиди, былтыр Север-Кавказ федеральный округну Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийлерини координация советини башчысына айырылгъан эди, РФ-ни Президентини СКФО-да толу эркинликли келечисини Жамауат советини къауумуна киреди. Бизни аны бла ушагъыбыз жашау жолуну, илму ишини да юсюнденди.

- Борис Мустафевич, политикагъа жолугъуз къалай баштаннганды?

- Кертисин айтханда, комсомолда, партия органлада ишлерикме деп, эсимде да жокъ эди. Жашаууму илму бла байларгъа эди муратым. Белгили алим Алийланы Умарны башчылыгъында илму иш жазып, Одессада биринчи вузла аралы конференциягъа да къатышханма. Умар Баблашевич мени илмугъа хазырлай эди, аспирантурагъа кирип, билимими андан ары бардырырма деп тура эдим. Аны бла бирге КъМКъУ-ну тарых-филология факультетини илму-студент обществосуна башчылыкъ этгенме.

Кесим да сунмай турганлай, 1962 жылда мени Тембора Мальбахов республикада комсомолну обкомуну секретарыны къуллугъунда ишлерге чакъырады. Атам, чакъыргъан эселе, угъай дерге жарарыкъ тюйюлдю деп, манга тутхучлукъ этеди. Умар Баблашевич а, терс сайлау этгенсе деп, уллу кёлкъалды болгъан эди манга.

Комсомол романтика, жашлыкъны учунуулугъу кеслерине тартадыла. Бу ишден магъаналы ахырда жокъ эди. Мени заманымы бир поэти айтханлай, жерни табаныбыз бла басып биз тёгерек айландыргъан суна эдик, бизсиз кюн да чыгъарыкъ тюйюлдю, деп келе эди кёлюбюзге.

- Комсомолда ишигизге къаллай багъа бергендиле?

- 1972-1975 жыллада Москвада ВЛКСМ-ни Ара Комитетинде битеусоюз пионер организацияны башчысыны экинчиси болгъанма. Ол кезиуде бек иги он комсомол къуллукъчуну санында биринчи болуп «ВЛКСМ-ни сыйлы белгиси» берилген эди. Он а комсомолну бек бийик даражалы саугъасыды.

Комсомолну 90-жыллыгъын белгилегенибизде, мен ВЛКСМ-ни Ара Комитетини биринчи секретары болуп тургъан Тяжельников бла тюбешген эдим. Ол Къабарты-Малкъарны жюрек жылылукъ бла эсгергенди. Мында кёп кере кюнакъда болгъанды, Тембора Мальбахов бла шуёхлукъ да жюрютгенди.

Дагъыда комсомолну Къабарты-Малкъар обкомуну биринчи секретарыны къуллугъунда КПСС-ни 24-чю съездине, ВЛКСМ-ни юч съездине да делегатха сайланнганма. Саугъасыз, сыйсыз къалмагъанма... Алай биз ала ючюн ишлемегенбиз, борчубузну бет жарыкълы толтырабыз деп, къадалып кюрешгенбиз.

Юй бийчеси Неля эм туудукъчугъу бла.

- Сиз кёп жылланы партия органлада урунгансыз. Ол кезиуню таныскъаймысыз?

- 1975 жылдан 1991 жылгъа дери КПСС-ни Къабарты-Малкъар обкомуну бёлюмюню таматасы, ызы бла секретары, экинчи секретары эмда биринчи секретары болгъанма. Бусагъатда 80-чи жылла тюшедиле эсиме. Ол заманда Къабарты-Малкъаргъа тыш къыралладан къонакъла кёп келген эдиле, ол санда Италиядан, Америкадан, Англиядан, Франциядан эм социалист блокну къыралларындан да. Сёз ючюн, Францияны коммунист партиясыны политбюросуну члени Жизель Моро Элбурсха ёрлерге келген эди. Бу жолоучлукъ аны эсинде кёп жыллагъа къалгъан болур эди, баям, артда ол къайда да Къабарты-Малкъарны махтагъандан бошамай эди.

Ол заманны, сёзсюз, таныскъылайма. Биз къыралны, республиканы айнытыр ючюн къолдан келгенни аямагъанбыз. Къолгъа алгъан жумушларынг адамлагъа хайыр келтиргенлерине, керекли болгъанларына ийнанмасанг, ишлеген кибик этгенча кёргюзтген - ол масхапсызлыкъды, асылсызлыкъды.

Энди ол жылланы артха къайтарыргъа амал болмагъанын да ангылайма. Заманны артха бурургъа алыкъа бир адамны да къолундан келмегенди. Алай жаш тёлюню юйретиуде, адамланы жумушларын тамамлауда, социальный тенгликни жорукъларын сакълауда ол кезиуню сынамын а хайырланыргъа керекди.

- Туугъан кюнюгюз интернационал борчларын толтургъан Совет аскерле Афганистан Республикадан чыгъарылгъан кюнлеге тюшеди. Ол урушну эсгерирге сюймейдиле аны ветеранлары ...

- Афган урушха къалай тюшгеними юсюнден айтыргъа сюймеучюме. Киши эсенг, борчунгу тийишлисича толтурургъа керекге, деп тарулада сёз барды. Къадар мени сайлагъанды да, Афганистаннга тюшгенме. Окъ офицермисе, солдатмыса, кенгешчимисе ол къарамайды.

Ол къыралгъа жашырын халда баргъанма. Анга республикадан бир адамгъа да билдирмей кетгеним да шагъатлыкъ этеди. Коммунист партияны обкомуну секретары ол заманлада уллу къуллукъ эди, аны хар атламы да ачыкъ эди. Жууукъларым, командировка къайры болгъанын, сёзсюз, ангылай эдиле, болсада аны юсюнден кишиге жукъ айтмагъандыла.

КПСС-ни Ара комитетини буйругъу бла Афган Республиканы халкъ-демократия партиясыны кенгешчиси болгъанма. Афганистанны оночулары бла ишлегенме: Бабрак Кармаль эм Наджибулла бла. Ала Совет Союзну керти шуёхлары, халкъларына тенглик, ырахат жашау излеген адамла эдиле.

Солдан онгнга: Зумакъулланы Ахмат, Борис, Танзиля, Атталаны Жамал, Зумакъулланы Асхат.

Башха тенглеримеча, манга да ары жетгенимлей эки рожок бла Калашниковну автоматын, Макаров атлы керох бла анга окъладан толу эки магазин берединe. Туудукъларым, аппа, сен адамланы ёлтюргенмисе, деп соруучудула. Алагъа, угъай деп, ёхтемленип жууаплаучума. Аллахха шукур, ол урушдан сау къайтханма, болсада анда къалгъан жерлешлерибиз а эсимден бир заманда да кетерик тюйюлдюе.

Ол урушха алгъыннгы СССР-ни битеу жерлеринден да жаш адамла чакъырылгъан эдиле. Жаланда Къабарты-Малкъар ары 1800 жашын ашыргъанды, аладан 55-си юйлерине, ата-аналарына къайтмагъандыла, уруш бошалгъандан сора уа жаралдан, жюреклери кюйюп да юч жюзден аслам адам ёлгенди. Авфганистанны юсюнден, битеу эсгериулерими бирикдирип, «Командировка на войну» деген китапда жазгъанма.

- Ары сиз мамыр жумуш бла баргъансыз, аны ючюн а жаныгъызгъа къоркъуу тюшмей а къалгъан болмаз?

- Анда мамыр жашаугъа къажау тургъанла бир адамны юсюнден да сагъыш этмегендиле. Ала терактланы элледе, шахарлада да бардыргъандыла. Адамланы къоркъутуп, аланы жашаудан тюнгюлтюрге, башларын хайран этерге излегендиле.

Былайда бир ишни эсгерлик эдим. Биз Кабулда «45-чи» микрорайонда жашагъанбыз. Аны уа Совет Союз бу къыралгъа саугъалагъан къурулушла жаны бла комбинат ишлетген эди. Микрорайонда сатыу-алыу бла кюрешгенле, гитче тюкенчикле тутханла кёп эдиле, дагъыда промышленный супермаркетле да болгъандыла. Мында не керегинги да ахырда къыйналмай табаргъа боллукъ эди – тюйреуючден башлап, аудио-видео аппаратурагъа дери.

Бир кюн мен нёгерлерим Кривошеев эм Половец бла бирге, ала да кенгешчиле эдиле, тюкенчикленде бирине барып, кесибизге керекли затла затып алабыз. Юйге жете-жетмез, тёгерек-башкъалтырап, фатарны терезелерини миялларды юолаталмадыла, эшигибиз жарылады. Бизден узакъ болмай не эсе да чачылгъанын ангылайбыз. Артда белгили болгъаныча, террорист къауумдан жаш адамла биз болгъан тюкенни аллында аякъ машина кьоюп кетген эдиле, аны багажнигиндеги чачдырыучу затдан толу болгъанды. Ол кюн алайда жаш адам ёлгенди, ол санда Совет Союздан ючеулен эмда тёрт афганлы. Ауурлугъу болгъан тиширыу да ёлгенди деген эдиле.

- Халкъны социальный жумушларын тамамлау кыйын эм жууаплы ишледен бириди, сиз а министр да болгъансыз, ол жаны бла кёп илму иш да жазгъансыз.

- Совет Союз чачылгъанда, саулай къыралдача, бизде да жашау бузулады, адамла кыйын болумгъа тюшедиле. Ол кезиуде депутатларыбыз Ленинни эсгертмесин кетерир ючюн, барысы да бирча къол кётюргенлерине чамланып, бир ишге кирирге да сюймей эдим. Ала барысы да коммунистле эдиле, эсгертме уа партияны, социализмни, Совет Союзну белгиси эди. Аны кетерир ючюн къол кётюрген Баш Советден манга бир къуллукъ да керек тюйюлдю, деп тургъанма.

Алай Къабарты-Малкъарны биринчи президенти Валерий Коков айырылгъандан сора, ол мени Урнуу эм социальный айнытыу министерствогъа таматалыкъ этерге чакъырады. Ол кезиуге дери уа социальный илму бла кюреше эдим, анга сейирим да уллу болгъанды. Адамлагъа болушхандан, аланы социальный жумушларын тамамлагъандан сыйлы иш жокъду. Бизге социальный сфераны мурдорун жангыдан салыргъа тюшгенди.

Москвада социальный иш жаны бла къырал университетде «Социальная работа в трансформирующем обществе» деген темагъа доктор диссертациямы къоруулагъанма. Биз КъМКъУда министерствогъа кадрла хазырлагъан социальный ишни кафедрасын ачханбыз. Министерствону кесини илму кафедрасы уа ол заманда бир жерде да болмагъанды, ол жангы иш эди.

- Жюзден артыкъ илму статьяны бла он китапны авторусуз. Аланы арасында малкъар халкъны тарыхына жораланнганла энчи жерни ала болурла?..

- 80-чи-90-чы жыллада, тюзлюк хорлап, политика репрессиялагъа тюшген халкъларгъа реабилитация этилип башлагъан эди. Ол жыллада КПСС-ни КъМР-де обкомуну биринчи секретары болуп ишлегенме. Партияны эки съездине, КПСС-ни Ара Комитетини пленумларына да къатышама, алада репрессиягъа тюшген халкъланы толусунлай реабилитация этергe, ала тас этген мюкълерине компенсация берирге, кёчгюнчюлюкде тургъан хар жылларын юч жылгъа тергеп, пенсияларына къошаргъа кереклисини юсюнден айтханма. Белгилисича, битеу бу излемле толтурулгъандыла. Малкъар халкъны кёчюрюу бла байламлы битеу законла да терс болгъанларыны юсюнден КПСС-ни обкомуну буйругъуна къол да салгъанма.

Халкъымы ол къыйын жыллада тарыхны юсюнден бир ненча китап жазгъанма, ол санда «Час испытаний. Депортация, реабилитация, и возрождение балкарского народа», «Из новейшей истории балкарского народа. 1944-2003». Битеу да бирге уа бу проблемагъа аталып алты монографиям бла бир къауум илму статьям басмаланнгандыла.

- Бюгюнлюкде уа илму иш бла кюрешемисиз?

- Малкъар халкъны бюгюннгю тарыхын тинтиуню тохтатмагъанма. Бош заманым къачан да аз эди, болсада «Соль Земли» деген циклни экинчи китабын хазырлай турама. Ол биз ёхтемленирча белгили жерлешлерибизге жораланнганды. Биринчи китабым айтхылыкъ къобузчу Къазийланы Билялны юсюнден эди.

- Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченный граждан обществону баш магъаналы институтларындан бириди. Бу къуллукъда баш борчча нени санайсыз?

- Баш борчубуз – республикада граждан обществону къураууду. Къабарты-Малкъарда проблемала кёпдюле. Ол себепден адамны праволарын къоруулау иш магъаналы болуп барады. Сёзге, социологла бардыргъан тинтиулеге кёре, россейлилени 72 проценти аланы праволары сакъланмагъанларын айтадыла, 24 проценти уа ол жаны бла бузукълукъла кёбейгенлерин белгилейдиле.

Биргеме беш адам ишлейди, ол санда белгили юристле да. Таукенланы Мустафа кёп жылланы следствие органлада ишлегенди, билимли, сынаулу, жамауат хурмет этген адамды. Бесланеев да кёп жылланы прокуратурада ишлегенди. Ала жаланда сынамлары бла угъай, кеслерини сыйлары бла да болушадыла.

Биз барыбыз да СССР-денбиз. Къырал бизни орунбузгъа сагъыш этгенине юйренип къалгъанбыз. Алай заман тюрленнгенди, биз, праволарыбызны билип, аланы къоруулларгъа юйренирге керекбиз. Аланы къуллукъчула да билирге тийишлидиле. Къырал алагъа адамланы жумушларын ышаннган эсе, ала аны бет жарыкълы толтурургъа керекдиле. Алай бла къырал властьны, ич ишлени, сюдню, прокуратураны иши ачыкъ боллукъду. Аз-аздан жашау алай къуралларгъына ишеклиме.

Шимал Кавказны республикаларында адамла кеслерини праволарын тёрели адетлеге таянып къоруулайдыла. Бизни ангыламыбыз, миллет сезимибиз проблималарыбызны ачыкъ этергe къоймайдыла. Узакъгъа да бармайыкъ, мен окъуна жашауумда бир кере да сюдге бармагъанма. Тыш къыраллада уа адамла не тарыгъыу бла да сюдге барадыла, ала эркинликлерин къоруулларгъа юйреннгенди.

- Жашауугъузда кёп сейир адамла бла тюбеширгe тюшген болур...

- Хау, аллай тюбешиуле кёп эдиле, барысын да бир статьяда айтып чыкъгъан къыйын боллукъду. Алай эсимде энчи ызны уа Луис Корвалан бла тюбешиу къойгъанды. Ол Чилини компартиясыны ара комитетини председатели эди. Корвалан дуниягъа аты айтылгъан адам эди, мен аны юсюнден кёп сейир хапар эшиттен эдим. 90-чы жыллада Чилини компартиясыны съездинде КПСС-ни АК-сыны делегациясына башчылыкъ этгенме. Съездден сора Корваланны дачасында энчи тюбешиу болгъанды. Биз кёп хапар айтхан эдик.

Алай аны бу сёзлери бюгюн да эсимдеди: «Борис, сен Горбачевха ол бизни сатханын айт, эсин жыйып, социализмни къорууласын. Ол коммунист урунгланлары жыртхыч западны къолуна нек атханды?». Мен КПСС-ни атындан баргъан эдим ары, таматамы юсюнден аманлап сёлешаллыкъ тюйюл эдим. Корваланнга Горбачев бла энчи тюбешиу къураргъа боллугъуну юсюнден айтханымда, ол, кюлюмсюреп: «Унамаз, ол бизни адамыбыз тюйюлдю», - деген эди. Ачыкъ айтханда, жилямсыраргъан окъуна этгенди. Ол а тюрмелени, кёп тюрлю къыйынлыкъланы сынагъан адам эди.

Бюгюнлюкде Юрий Гагарин бла шуёх болгъанма дегенле кёпдюле. Мен а комсомолну 16-чы съездинде сау кюнню Гагарин бла ётдюргенме. Съездде бизни къауум-къауумлагъа юлешип, предприятиялагъа жибере эдиле, мен кирген къауумгъа айтхылыкъ лётчик этгенди башчылыкъ. Кюнню ичинде биз кёп ушакъ бардыргъан эдик. Юрий Алексеевич сейирлик, ариу, сюйдюмлю адам болгъанды. Ол ёлгенден сора аны юй бийчеси бла эки къызы Нальчикге къонакъгъа да келген эдиле.

Кёп эдиле тюбешиуле, аладан саугъаларым да къалгъандыла, алай бу экиси уа аланы арасында айырмалыдыла.

- Сизни юйюрюгюз республикада белгилиди: Танзиля Къабарты-Малкъарны халкъ поэтиди, Асхат бла Ахмат илму иш бла кюрешедиле. Илмугъа, билимге сюймеклик атагъыздан жетген болур, эшта?

- Танзиляча эгечибиз болгъанына бек ёхтемленебиз. Атабыз Мустафа уа сейир адам эди – партизан отрядны командири, КПСС-ни Элбрус райкомуну биринчи секретары. Ол контрреволюция ишлеге къатышханды деп терсленип, политика репрессиягъа тюшгенди, ГУЛАГ-да тутулуп тургъанды. Къалайалай болса да, мен андан Совет властьны терслеп, аманлап сёлешгенин бир заманда да эшитмегенме.

Атабыз илму ишге жол ачханды деп айталлыкъ тюйюлме, алай ол бизни адеплиди, намыслы болургъа, къатыбызда адамлагъа жарсый билирге юйретгенди.

- Кёп тюрлю къырал саугъаларыгъыз, ол санда беш орденигиз, илму къуллукъларыгъыз, сыйлы атларыгъыз бардыла. Халкъла аралы артий комитет сизни 2008 жылны адамына санагъанды. Аладан бек багъалысы уа къайсыды?

- Совет къырал берген орденледен бла майдалладан сора да, менде Афганистаны къырал ордени барды. Манга бек багъалысы олду - ол аскер саугъады.

- Политика къуллукълада узакъ ёмюрлюгюгюзню жашырынлыгъы недеди?

- Бу соруугъа жууап тапхан къыйынды. Эшта, кёл салып намысынгы, сыйынгы тюшюрмезча ишлерге керекди, адамгъа да аманлыкъ излемей. Алай ишге алыгъыз деп, кишини аллына бармагъанымы ёхтемленип айталлыкъма, мени чакъырыгъан этгендиле ансы.

Космонавтла Юрий Гагарин эм Андриан Николаев бла.

Дагъыстан Республиканы башчысы Рамазан Абдулатипов бла.

Айтхылыкъ дирижёр Юрий Темирканов бла.

Терк районну администрациясыны башчысы Максим Панагов эмда Бечелланы Илиас бла.

Ушакъны **ТИКАЛАНЫ Фатима** бардыргъанды.

ПРОФЕССИОНАЛЛА

Ахшы устаз, чынтты юй бийче, огъурлу ана

Кичибалыкъгъа хар баргъаным сайын аны тазалыгъына, эллилени уа иш кёллюклерине сукъланама. Бахчаларында уллу гебенне сюеледи, халжаларарны алларында уа малла, юн туушха чыгъып, ышныр эте туруччудуа. Аланы кёрсем, бу эльни жамауаты ачдан, жаланнгачдан бир заманда да къыйналлыкъ тюйолдю, деп келиучюдю акъылыма. Он керти да алайды. Аланы хар бирини да юйлеринде берекет, монглукъ болгъаны арбазларындан окъуна кёрюнюп турады.

Биогюн мен хапарын айтырыкъ къыз да ол элденди. Анда тууп, ёсгенди, школну да анда бошагъанды. Андан Нальчикге келип Къабарты-Малкъар къыралуниверситетде терен билим алып, дагъыда артха, Кичибалыкъгъа къайтып, кеси окъугъан школда устаз болуп ишлейди. Ол Жанатайланы Адилгерийни къызы Лейлады.

Жанатайлары бу элде орналып жашагъанлы иги кесек заман болады. Тукъуму келечилери кеслерини ниет тазалыкълары, жюрек халаллыкълары, къаллай ишге да жан сала билгенлери бла айыбмалыдыла. Адилгерийни юйюрю да алайды. Жашаулары Ибрагимни , кызылары Фатиматны бла Лейляны кеси кюйлюнлары бла жашагъа, бир бирни къаты тутагъа, сюерге, билекгик этерге гитчеликден окъуна юйретгенди-ле. Жете келгени анагъа, атагъа болушханды. Жаш маллагъа къарай эсе, къызла юй жумушну тындыргъандыла.

Биогюнлюкде ала барысы да бирер жерде юйюр къурап жашай эселе да, сорлукъулары, жюрек къыйынлыкълары болса, биринчи болушлукъну ата, анадан излейдиле.

Лейля юйюрню бек гитчесиди. Гинжилерин бирер жерге олтутуп, устаз болуп ойнагъа артыкъда бек сюйгенди. Сабий садха жюрегининде уа, школгъа барыр кезиуюн ашыгъып сакълагъанды. Ол заман жеттенде, хар дерсде сюйюп олтурганды, юйге берилген ишни да тынгылы тамамлагъанды. Иги окъугъаны, кесин тап жюрютгени ючюн да аны школ линейкалада махтамай къоймагъандыла.«Бизни малкъар тилден бла литературадан Уянланы Хасанны жашы Оюс окъута эди. Биогюнлюкде арабызда жокъду. Жаннет ахлуу болсун, мен анга бек ыразыма. Он мени ана тилими сюерге юйретгенди. Университетде уа Ахматланы Ибрагимни, Толгъурланы Зейтунну, Кетенчиланы Муссаны хайырындан он сюйменклигим биютон ючюленнгенди»,-дейди устаз къыз.

Бийик окъуу юйню бошап къайтханындан сора, аны тугъан элинде мектепге бек къууранын алгъан эдиле. «Эртденден ишлеген устазла усталыкъларыны жашырынлыкъларына юйретгендиле, керек заманда болушлукъ да этгендиле. Ма алай бла, окъутуу ишге терк тюшюнюп, биринчи жылында окъуна тюрлю-тюрлю конкурслагъа тири къатышып башлайды. Аны окъуучулары «Сигма» илму-практика конференциялада кёп керге биринчи жерлеге титийишли боладыла. «Жылны устазы» деген конкурсха къатышып, лауреат да болады. Жылдан-жылгъа, юнден-юннге къыз усталыгъын андан ары ёсдюре барады. Классдан тышында ишге ол уллу магъана береди. Кылий Къайсынны Чегемде бардырылгъан окъуларында мен аны окъуучулары бла бирге кёре-кёре туруччума.

Сабийлени ана тиллерин сюерге юйретир ючюн, устаз кёп тюрлю амалланы жайырланады. Назмула окъуйду, жомакъла айтады, тарых шартланы хайырланады. Он кеси кёп билигге сюеди, сокталары да алай болсала ыразыды. «Сабийлени ана тиллерин сюерча,-дейди бир бирча этиу мени, устазныча, баш борчумду»,- дейди Лейля.

Школда окъугъан заманында Лейляны умутлары кёп болгъандыла. Сёз ючюн, ол дуняны кёрюрге, Лаврда, Эрмитажда болургъа, Египетде пирамиданы башына чыгъаргъа, Пушкин, Бунин, Кылийланы Къайсын, Мечиланы Кязим, Есенин жюрюген жолла бла айланып чыгъаргъа сюйгенди. Ол умутун алыкъа юзмегенди. Алай аны башха мураты уа толгъанды. Лейля юйюр къурагъанды.Биогюнлюкде бу жаш, субай тишириугъа къарап, аны юч сабийи болгъанына ийнаныргъа тюйолдю.

Кёплеге ишлеген жерлери, коллективлери экинчи юйлери, юйюрлери болады. Лейлягъа да алай. Болсада ол юйдегисин да апчытмайды, баш иесине чынтты юй бийче, сабийлерине да огъурлу ана болалады. Аны къой, полле ёдхюрюрге да жетишеди.Ала аны классында, юйюнде да кёпдюле.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.
Суратны автор алгъанды.

ДАТА

Чыгъармаларында - жюрегинде жанган оту

Бу кюнледе Россейде XX ёмюрню айтхылыкъ поэтлеринден бири-Борис Пастернакны 125-жыллыкъ юбилейин белгилегендиле. Ол 1958 жылда литература жаны бла «Доктор Живаго» деген романы ючюн Нобель саугъаны лауреты болгъанды. Аны «Близнец в тучах» атлы биринчи назму жыйымдыгъы 1913 жылны ахырында дуния жарыгъын кёргенди. Анда басмаланнган назмуладан сора поэтни бийик фахмусу, жашауу да адабият бла байламлы боллугъу ангылашынгнанды. Биз башында сагъынныган романы уа адам улуну жашаууну магъанасыны, тарых болумланы, динни проблемаларыны юсюнден ачыкъ сёздю.

Борис Леонидович кёп белгили поэтле бла къатыш шуёхлукъ жюрютенди, артыгъыракъда Къулийланы Къайсын бла.

Борис Пастернакны табиигъатдан келген фахмусу, хунери болгъанладыр эди. Сабийлигинде окъуна аны жюреги музыканы, поэзияны, сурат ишлеуню башха затладан эсе бегирек юсюгенди. Поэтни атасы, Леонид Пастернак, живописьни академиги, аты айтылгъан художник – иллюстратор, анасы, Роза Кауфман, белгили пианистка, сюйген ишин къоюп, жашауун сабийлерине жоралагъанды. Юйюр артыкъ байгъа саналамагъанлыкъгъа, ала кеслеринде литература – художестволу салон ачхандыла, ары келирге Рахманинов, Рильке, Ге, Серов, Скрябин, Толстой да ийлыкъсынмагъандыла.

Жаш а литература бла жыйырма эки жылында тири юсюнде ишлегенди. Бу заманнга ол къарыуун макъам жазыуда сынагъанды, университетни тарых – филология факультетини философия бёлюмюн да жетишимли тауусханды.

1912 жыл Германиялы Марбург университетинде стажировкасындан эм Италиягъа жолоучулыкдан да къайтып, Пастернак «Лирика» къауумгъа къошулады. Анда сора жыл огъаланлай, ол биз сагъынып кетген «Близнец в тучах» деген биринчи назму жыйымдыгъын басмалайды, юч жылдан а «Поверх барьеров» аты бла экинчи китабын чыгъарады.

Аны ол чыгъармалары окъуна ол энни амаллары, поэтика системасы, кёз къарамы бла да уллу поэт болгъанын ангылатадыла. Бу шартларгъа символизмни къурагъан Валерий Брюсов кесамат сёзюнде эсин буруп: «Пастернакны назмулары сейирдиле, сезимледен бла эннчи сыфатладан байдыла, алай аны тили женгилди деп айтыргъа къыйынды», - дегенди.

Осип Мандельштам айтханыча, назмучу акъ сёз бла жазгъан чыгъармаларында «заманны ёнюн» белгилегенди, алада жангы техниканы, трамвайланы, поездлени, велосипедлени тауушларын эшитдиргенди, аны бла бирге тизгинлеринде биз бирсиледе тюбемеген ызланы, сезимлени ачыкъ кёребиз. Ол себепден болуп Марина Цветаева Пастернакны поэзиясына «жарыкъ жауун», «аяз», «жашырынлыкны ачхыча» дегени да.

1922 жылда поэт революция тюрлениулени баямлагъан «Сестра моя жизнь» деген ючюнчю китабын басмалайды. Он аны чыгъармачылыгъыны башха, маганаулы ызгъа бурулгъанына белгисиди. 1923 жылда «Темы и вариации» атлы жыйымдыгъы чыкъгъандан сора Пастернакга Россейни биринчи поэти дегендиле.

Ол кезиуде аны жашауунда улуу да тюрлениуле боладыла. Атасы, анасы, эгечлери да алып, Европагъа кёчедиле. Ол кеси уа суратчы къыз Евгения Лурье бла юйюр къурайды.

Борис Пастернак проза жанрда да къарыуун сынайды. 1922 жылда ол «Детство Люверс» деген повестьни жазады. Анда хапарлау акъылбалыкъ болмагъан къызчыкъны атындан бардырылгъаны бла сейирди чыгъарма. Ызы бла «Охранная грамота» (1931), «Люди и положения. Автобиографический очерк» (1956 – 1957) эсгериу китаплары да басмаланадыла.

Аны лирикадан эпика жанрга кёчгени кесини тёлюсюню къадарын толу ачыкъларгъа итиннгени бла байламлы эди. Жыйырманы жылланы ахырында поэт «Революция» деген бёгитилмеген аты бла повестин жазып башлагъанды. Ол уллу чыгъарманы бир кесеги болургъа керек эди. Роман – эпопеяны юсюнден акъыл поэтге кёп жылны ичинде тынчлыкъ бермей тургъанды. Жаланда жашауун ахырында Пастернак бу итиниуюн, «Доктор Живаго» деген чыгъармасын жазып, тынчайгъанды.

Жазыучуну къадары къыйын, къаршчы болгъанды. Анга алчы совет поэт деп айтылгъанлыкъгъа, ол ишчи классны турмуушу баямлагъан назмула жазмагъанды, сегиз жылны ичинде эннчи чыгъармалары бла ююрешмей, ингилиз, немис, француз классиклени кёчюрюп тургъанды. Аны Шекспирни трагедиялары бла кёчюрюлери эмда игилеге саналадыла, Корней Чуковский «Гамлетде» Пастернак Шекспирден зее да кесин бегирек кёрпэзтюрге итиннгени деп оюмлагъанлыкъгъа.

Поэтни жангы чыгъармалары аны биринчилеринден терен философия магъаналары, тынч тилликлери бла айырмалы болгъанлыкъгъа, окъуучула аланы мюкюл этмегендиле. Ачыкълыкны излеген жюрегин жарсыула бийлеп, ол 1953 жылны август айында чынтты шуёху Къулийланы Къайсынна ёз тизгинлери бла къагъыт жазады: «Багъалы Къайсын, жюрегингде жанган таза отдан башха затха ийнанма, къыйынлыкъладан къача. Биогюн санга кёп затны юсюнден билдиригге сюе эдим, алай кёп айта турургъа заманым къалмагъанлыны сылтауундан, тапсыз жазарма деп къоркъама. Алай башха заманда аны къатлаялмам...» Муну, сора дагъыда башха письмоларын Къулий уу жашаууну ахырына дери эм къыйматлы затланыча сакълагъанды.

Пастернак кесини белгили «Доктор Живаго» романында революциягъа онг кёзден къарамагъанын ачыкъ билдиреди. Аны ол 1957 жылда Италиягъа саналагъанды, ызы бла китап 18 тилге кёчюрюлгенди.

Ол жыл Къулий улу Москвада болады. Пастернак, къонакъ юйге телефон бла сёлешип, мен Борис Леонидовичме, сени къонакъгъа чакъырыргъа сюеме, деп Къайсынны абызыратады. Артда малкъарны сюйген поэти Переделкинода тюбешиуню алай эсгерликди: «Ол кюн мени жюрегими тюз да жомакъны назыла сёзлен агъачха тюшгенча аллай сезим биллеген эди. Назмуларымы улгъандан окъургъа унамагъанма. Биз Гарсиа Лорка бла Сергей Есенинни юсюнден сёлешгенбиз. Пастернак аланы бек сюйючю эди. Ол манга кавказлы Есенин дегенди. Алай нек айтханын, ахырысы бла да, ангылаялмамайма.

Аны поэзиясы жюрегимде эннчи жерни алады, тоханада турады».

СССР – да «Доктор Живагону» антисовет роман деп къара чёпге ургъандыла. Борис Леонидовичге Нобель саугъаны бергенлеринде, ол юсгюрюю биютон кючлю болгъанды. Алай биз биогюнлюкде ол бийик саугъа аны чынтты фахмусуну бла тёгеркеде жашагъа уллу кёллю болмагъанына эсебиди деп айталлыкъбыз.

ЖАНГОРАЗЛАНЫ Нажабат.

Соруу

Сиз къайсы китапланы жаратасыз, аланы уа къачан окъугъансыз?

Талай заманны ичинде бизни къыралыбыз эм окъугъан миллетте саналып тургъанды. Статистикагъа кёре уа, бусагъатда индиячыла биринчи жерге кётюрюлгенди, ала ол ишге ыйыкъгъа онбир сагъат къоратадыла. Россей ол жаны бла жаланда жетинчи жердеди.

Окъуймудула бизни республикада уа огъесе анга бу къыйын заманда адамланы заманлары жетмейми къалады? Окъуучубуз бусагъатда къаллай тюрлю литератураны излейди, хайырланады? Аны юсюнденди бюгюннгю соруууубуз да.

САБАНЧЫЛАНЫ Азамат, бухгалтер:

- Бусагъатда психология жанрда Джон Грейни «Мужчины с Марса. Женщины с Венеры» деген китабын окъуйма. Анда автор, эр кишиле бла тишириуланы сагъышларыны, акъылларыны араларында энчиликлеге эсин буруп, бирча жашау болумлада хар инсанны да кёз къарамы башха – башха нек болгъанын ангылатады. Адамла бир оюмгъа тюйюшюз, урушсуз къалай жетерге кереклилигин очыкълайды.

Мени оюмума кёре, хар адам акъылбалыкъ заманында биллай литература бла хайырлана турса, тишириуланы бла эр кишилени аралары бек каментеза кетмез эди.

ЭЛЕККУЛАНЫ Джамиля, менеджер:

- Бу кюнледе Оскар Уайльдни «Портрет Дориана Грея» китабын окъуп бошагъанма. Бек жаратханма, чыгъарманы уллу магъанасы барды. Бу романнга тюшюнгген окъуучуну аны жигитлери бла бирге кюлюр, жиляр, кёп сагъыш этер онгу боллукъду. Ала бла кесинги эмда къатынгдагыланы кылыкъларын тенглешдирирге уа къаллай аламат онг барды.

Бу чыгъарманы бир кюннге окъуп чыгъаллыкъ тюйюлсе, хар тизгинни юсюнден сагъыш этерге керекседе, дерс алырыгъа.

ХАДЖИЛАНЫ Ибрагим, журналист:

- Кёп болмай мен Артюр Рембону «В зеленом кабаре» деген назму жыйымдыгъын окъугъанма. Ол гитче форматы китапланады. Рембону поэзиясыны юсюнден айта, ол бек кючлю, терен магъаналы болгъанын белгилерге сюеме.

Кертичилик, уллу усталыкъ аны чыгъармачылыгъыны ара магъанасыды. Белгилисича, Рембо Франциядагъы алыкъа эпидемия чекге жетмегенин белгилерчады.

«Кесекледен ауругъанланы асламысы онбешжыллыкъла эм аладан таматаракъладыла. Абаданыракълада хал игирекди. Жангыз да Кахунну школун жабаргъа тюшгенди карантиннге. Нальчикде уа бу жаны бла болум игиди, биогюнлюкде орта билим берген учреждениялра барысы да ишлейдиле»,- дегенди Мадина Хацукова.

Бизни корр.

Саулукъ сакълау

Кесекле кенг жайыллыкъ тюйюлдюле

Роспотребнадзорну Къабарты-Малкъарда управлениясыны эпидемиология жаны бла бёлюмюню таматасы Мадина Хацукова билдиргеннге кёре, республикада шёндю кесекледен ауругъанланы санын терегегенде, болум алыкъа эпидемия чекге жетмегенин белгилерчады.

«Кесекледен ауругъанланы асламысы онбешжыллыкъла эм аладан таматаракъладыла. Абаданыракълада хал игирекди. Жангыз да Кахунну школун жабаргъа тюшгенди карантиннге. Нальчикде уа бу жаны бла болум игиди, биогюнлюкде орта билим берген учреждениялра барысы да ишлейдиле»,- дегенди Мадина Хацукова.

Бизни корр.

КЪАРАЧАЙ-МАЛКЪАР ОРУЗЛАМА

«Нарт гуртла» деб а неге айтадыла

«Чилле къачан башланырыкъды, ахыры къайсы кюнлеге тюшеди? Балдыражюзню кюнлери къайсыладыла? «Нарт гуртла» деб а неге айтадыла? Онг бар эсе, бизни халкъ оруламабызны юсюнден асламыракъ жаза туругъуз. Бу кюнледе редакциягъа бireу ма алай айтып сёлешгенди. Алай ары дери да аны бизге тилей-тилей тургъандыла. Биогюн ол затланы тюрколог Акъбайланы Харун ангылатады.

Халкъны орузламасы, тёлюдентёлюге айтыла, ёмюрледен ёмюрлеге жайыла, алай бла къуралады. Къарачай-малкъар халкъ да жернне, табиигъатына, жашау турмушуна келишген орузламасын толу-тынгылы къурагъанды. Анга кёре, жылны узунлугъу 366 кюндю. Бир жылда 12 ай болады, хар айны узунлугъу уа 30 кюндю, ани кибик жайда бла къышда кюнню къоргъазиннге тюшген 3-шер кюню барды. Жылны чакълары, 2-шер айдан къуралып, битеулей да 6 боладыла: жаз, жай, кюз, къач, къыш, аууз айда.

Къышны бла жайны тамам кючлерине кирген заманларына жай чилле бла къыш чилле дейдиле, кеслери да кюн (къоргъазинден) къайтхандан сора 25 кюнден киредиле да, 40-шар кюнню барадыла.

Кюнню къоргъазиннге тюшген (жайылгъан) заманлары:

къыш 22-чи-23-чю -24-чю декабрь (кюн узуннга айланады);

жай 22-чи-23-чю-24-чю июнь (кюн къысхагъа айланады).

Кюн къайтхандан сора 25 кюнден чилле киреди.

Къыш чиллени 40 кюню: 18-чи январь - 26-чы февраль.

Балдыражюзню 9 кюню: 27-чи февраль 7-чи март.

Нарт-гуртланы 9 кюню: 8-чи мартдан-16-сыны дери (нарт-3 кюн, гурт-3 кюн, жут да - 3 кюн).

Жангы жыл: мартны 22-си.

Жай чиллени 40 кюню: 19-чу июль - 27-чи август.

Ыйыкъда жети кюн барды.

Кюн бла кече (сутка) 12 ууахтысгъа юлешинипди: кюннню 9 ууахтысы, кечени да 3-сю.

Жылланы атлары:
Чычхан жыл (2008)
Ийнек жыл (2009)
Къаплан жыл (2010)
Къоян жыл (2011)
Чабакъ (балыкъ) жыл (2012)
Жилян жыл (2013)
Ат жыл (2014)
Къой жыл (2015)
Маймул жыл (2016)
Къуш жыл (2017)
Ит жыл (2018)
Тонгуз жыл (2019)

Жылны чакълары бла айлары:

Жаз айда:
луккур - 22-чи март-20-чы апрель
хычауман - 21-апрель-20-чы май.

Жай айда:
Къыркъар - 2-чи май – 21-чи июнь

Кюн къоргъазиннге тюшген кюнле: **22-чи-23-чю-24-чю июнь.**
Къыркъауз 15-чи июнь-24-чю июль

Кюз айда:
Элия- 25-чи июль-23-чю август
Этыйыкъ 24-чю август - 22-чи сентябрь

Къач айда:
Эндиреуюк - 23-чю сентябрь - 22-чи октябрь,
Абустол - 23-чю октябрь-21-чи ноябрь

Къыш айда:
Байрым - 22-чи ноябрь-21-чи декабрь

Кюн къоргъазиннге тюшген кюнле: **22-чи-23-чю-24-чю декабрь.**
Башил - 25-чи декабрь-23-чю январь

Аууз айда:
Тотурну ал айы - 24-чю январь -22-чи февраль
Тотурну арт айы - 22-чи февраль-21-чи март

Ыйыкъда кюнлени атлары:
Баш кюн
Геуюрге кюн
Бараз кюн
Орта кюн
Байрым кюн
Шабат кюн
Ыйыкъ кюн

Кюнню бла кечени ууахтылары:
Танг къарангы (сарашны заманы)
Танг ала (кюн чыгъар заман)
Эртген (кюн жангы чыкъгъан заман)
Кюн къушлукъ (эртген азыкъны заманы)
Кюн орта (кюн къушлукъгъа келген заман)
Уллу тюш (кёп къойну сауар заман)
Гитче тюш (аз къойну сауар заман)
Экинди (кюн ортадан зее ингирге жууукъ заман)
Ингир (кюн батар заман)
Ашхам (кюн жангы батхан заман)
Жассы (кече кючюне кирген заман)
Кече арасы (кечени ауурлугъу кетер заман)

Айланы бир сёз бла айтылгъан атлары:

Жаз айда:
Луккур - 22-чи март-20-чы апрель
Хычауман - (21-чи апрель-20-чы май

Жай айда:
Къыркъар - 21-чи май-21-чи июнь

Кюн къоргъазиннге тюшген кюнле: **22-чи-23-чю-24-чю июнь**

Къыркъауз -25-чи июнь-24-чю июль

Кюз айда:
Элия -25-чи июль-23-чю август
Этыйыкъ - 24-чю август-22-чи сентябрь

Къач айда:
Эндиреуюк - 23-чю сентябрь-22-чи октябрь
Абустол -22-чи октябрь-2-чи ноябрь

Къыш айда:
Байрым - 22-чи ноябрь-21-чи декабрь

Кюн къоргъазиннге тюшген кюнле: **22-чи-23-чю-24-чю декабрь.**
Башил - 25-чи декабрь-23-чю январь

Аууз айда:
Алтотур - 24-чю январь-22-чи февраль
Арттотур -22-чи февраль-21-чи март

«Заман» газетни коллективи **АТТАЛАНЫ Клараргъа** аны атасы **МАЛКЪАРЛАНЫ Камал** ёлгени бла бла байламлы бушуу этип, къайгъы сёз береди.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
БЕППАЙЛАНЫ Муталип
(баш редакторну орунбасары)
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан
(баш редакторну орунбасары)
ТОКЪУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь)
ТЕКУЛАНЫ Хауа
(жамауат - политика бёлюмню таматасы)
САРАККУЛАНЫ Асият
(культура бёлюмню таматасы)

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи - 42-63-01.
Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82.
Жууаплы секретарь - 42-66-85.
Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Жамауат-политика жашау - 42-67-68, 42-24-02.
Культура - 42-75-82.
Социальный-экономика - 42-66-73, 40-59-18.
Жангыылыкъла эм спорт - 40-39-93, 42-66-71.
Окъуучула бла байламлыкъла жюрютюу эм реклама - 42-37-94.
Тилманчла - 47-31-28. Сурат алыучу - 42-68-72.
Бухгалтерия - 42-30-87.
Операторла - 40-28-49, 42-39-65.

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материалларда айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге болуучудла. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерациясны Басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5-6 бет) кёпюю алмайды.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июнюда регистрация этилгенди.
Регистрация номер —И—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Басма эмда асламлы коммуникацияла жаны бла къырал комитетини компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Тетраграф" ООО-ну типографиясында басмаланнганды. Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Газетлени иелерине тапдырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды.
Телефонла: 76-01-28, 76-01-10

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды.
Телефон: 42-69-34

Номерге графикге кёре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салынгданды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Жангоразланы Нажабат - дежурный редактор;
Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарьны орунбасары;
Акушуланы Феруза - (1,2-чи бетле),
Зезаланы Лида - (3, 4-чю бетле) - корректорла.

Тиражы 2100 экз. Заказ № 259

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНЫ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5

электрон почта:
elbor_50@mail.ru